

Acht en tachtigste Verslag

van den toestand en de handelingen van het Friesch Genootschap
van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden,
over het jaar 1915/1916.

(Uitgebracht in de Algemeene Vergadering van 3 November 1916).

Geachte Toehoorders!

Bij den terugblik over het afgelopen Genootschapsjaar rijst het beeld van onzen vorigen, hooggeschatten voorzitter Mr. W. J. van Welderen baron Rengers voor ons op en wijden wij aan hem onze eerste gedachte vol dankbare waardeering. Reeds in October 1915 gaf de heer Rengers te kennen, dat zijne krachten hem niet meer toelieten het presidium te vervullen en eenige maanden daarna kwam de tijding van zijn overlijden. In hem verloor het Genootschap een man, die vol toewijding zijne belangen heeft behartigd; een man van ruimen blik, die door den invloed van zijn hoogstaand karakter en zijn rustige, kalme persoonlijkheid, door zijn tact en wèl overwogen woord menige moeilijkheid voor onze Vereeniging uit den weg heeft geruimd. In de bestuursvergaderingen wist hij zijne mede-bestuursleden door zijn overwicht en groote welwillendheid steeds samen te brengen en aan zich te verbinden; zelfs in de laatste maanden zijns levens, toen zijne krachten reeds sterk waren afgenomen, toonde hij hun nog zijne groote belangstelling door van ieder persoonlijk afscheid te nemen. Mild was hij in hooge mate; hoe dikwijls is het niet voorgekomen, dat de heer Rengers, wanneer het Genootschap gaarne een aankoop wenschte te doen en daarvoor geen geld beschikbaar had, juist iemand had ontmoet, die onbekend wenschte te blijven en die de ontbrekende som aanvulde. Waarlijk, het Genoot-

schap heeft groote verplichting aan hem en zijn aandenken zal in dankbare herinnering bewaard blijven.

In plaats van den heer Rengers werd de vice-voorzitter mr. R. A. Fockema tot president van het Genootschap gekozen en aanvaardde deze functie. In de ontstane vacature is voorzien door de benoeming van dr. S. A. Waller Zeper, die zich later bereid verklaarde de zorg voor de bibliotheek, en wel bijzonder voor de handschriften, op zich te nemen.

Nog eene andere wijziging had in het Bestuur plaats, waarvan een zeer belangrijke verandering voor het Friesch Museum het gevolg is geweest: de heer Mr. Boeles trad af als conservator van het museum, wegens toeneming zijner werkzaamheden. Ofschoon het ons mede-bestuurslid, hier tegenwoordig, niet aangenaam kan zijn, wanneer men in het openbaar hulde brengt aan zijne verdiensten, kan ik toch niet nalaten te wijzen op den grooten ijver en de warme belangstelling, waarmee hij zijn taak heeft vervuld; door zijne kennis en smaak heeft hij het peil van het museum in de jaren van zijn conservatorschap verhoogd; en het is mede aan zijne goede zorgen te danken, dat het Friesch Museum thans geldt voor het belangrijkste provinciale museum in den lande. Ofschoon de vermeerdering van zijne bezigheden hem verhindert de directie van het museum voortaan op zich te nemen, wil hij zijn vrijen tijd blijven wijden aan die afdeelingen, welke meer in het bijzonder tot zijn studiegebied behooren: de archaeologische afdeeling, het munt- en penningkabinet en de landbouw-afdeeling.

Bij zijn aftreden stond het Bestuur voor de vraag, of het een nieuwen conservator uit zijn midden zou benoemen, dan of het thans zou overgaan tot de creatie van het ambt van een directeur van het museum. Daar het Van Eysingafonds, dat gelegateerd en aanvaard werd met het doel om mettertijd uit de revenuen een directeur te kunnen bezoldigen, thans tot eene voldoende hoogte is aangegroeid en het beheer van het zich steeds uitbreidend museum nood-

zakelijk alle krachten van een deskundige vereischt, besloot het Bestuur over te gaan tot de benoeming van een directeur en vond dien in den heer H. Martin, die in Juni 1916 in functie is getreden. Tengevolge van deze verandering heeft er eene wetswijziging plaats gehad, die overeenkomstig de bestuursvoorstellen in de openbare ledenvergadering van 25 Maart 1916 is vastgesteld.

Het Bestuur is thans samengesteld als volgt:

Mr. R. A. Fockema, voorzitter.

Mr. W. A. van Sloterdijck, conservator der moderne schilderijen.

De heer H. Beucker Andreae, penningmeester.

Mr. P. C. J. A. Boeles, conservator der bovengenoemde afdelingen.

Dr. G. A. Wumkes.

Mr. W. B. Buma.

Dr. S. A. Waller Zeper, bibliothecaris, tevens conservator der handschriften.

Mejuffrouw R. Visscher, secretaresse, terwijl in de vacature C. Broekema thans zal worden voorzien. Dezer dagen berichtte de heer Broekema ons n.l. tot ons groot leedwezen, dat hij uit ons Bestuur moest treden, omdat zijne functiën hem naar den Haag riepen. Wij zien hem zeer ongaarne vertrekken. Hij — onze landbouwspecialiteit — kon slechts weinige uren van zijn overbezette tijd voor het museum afstaan, doch hij woekerde met die oogenblikken en bereidde met den heer Boeles onze landbouwafdeling voor. Aan hem danken wij het, dat menig werktuig, dat thans bij de verandering in het boerenbedrijf in onbruik geraakt, in het museum kan worden ten toon gesteld. Op zijn gebied zal de heer Broekema moeilijk in ons Bestuur te vervangen zijn. Hem dankend voor hetgeen hij voor het Genootschap heeft verricht, roepen wij hem een vriendelijk „vaarwel” toe.

Wat de gedrukte werken der bibliotheek en de prentverzameling van het Genootschap aangaat, daarvoor is de zorg opgedragen aan den directeur van het Museum. Nog

dient hier te worden vermeld, dat de heer A. B. Mengel van Koetsveld van Ankeren het Bestuur gedurende een paar maanden ter zijde heeft gestaan met bibliotheekarbeid, welken hij, wegens vertrek naar elders, moest neerleggen.

Ook dit jaar gaven verschillende personen door schenking en erflating blijk van hunne belangstelling in het Genootschap en in zijn museum. Daar deze aanwinsten bij de betreffende afdelingen zullen worden behandeld, treed ik hierover niet in nadere bijzonderheden. Eveneens ga ik stilzwijgend het moment voorbij, waarop de aandacht van allen, die de quaestie van het Oera-Linda-Bok hebben gevolgd, op het Genootschap was gevestigd: ik bedoel de opening van het vermaarde kistje van wijlen den heer Johan Winkler, waarvan de inhoud nader zal worden omschreven in de Vrije Fries.

Voordat ik overga tot de mededeeling van de verrichtingen van het Genootschap in het afgelopen jaar, wil ik het bezoek in herinnering brengen, dat Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden op 31 Mei 1.1. aan het museum bracht en dat vnl. de vier nieuwe Bisschop-kamers gold. Zijne Hoogheid toonde zich zeer ingenomen met deze waardevolle collectie en sprak het voornemen uit zijn bezoek spoedig te zullen herhalen.

Op Vrijdag, 3 November 1915 werd in het museumgebouw de jaarlijksche Algemeene Vergadering gehouden onder het voorzitterschap van Mr. R. A. Fockema. De heer Mr. J. M. van Hettinga Tromp bracht mede namens dr. W. Poort verslag uit over de rekening van den penningmeester. Met dankzegging voor zijn nauwgezet beheer werd de thesaurier, de heer H. Beucker Andreae, gedechargeerd. De begroeting voor het volgend jaar werd toegelicht en goedgekeurd. Hierop had de verkiezing van vier bestuursleden plaats; de drie aftredende bestuursleden, de heeren Mr. R. A. Fockema, H. Beucker Andreae en dr. S. A. Waller Zeper werden herkozen en namen hunne herbenoeming aan. In de vacature, ontstaan door het vertrek van den heer C. Broekema, werd de heer N. Ottema benoemd.

Na afloop der huishoudelijke werkzaamheden gaf de Voorzitter het woord aan Mr. P. C. J. A. Boeles voor eene mededeeling over den oorsprong van het tegenwoordige Friesche wapen, in verband met een onbeschreven munt van hertog Albrecht van Saksen. De spreker toonde deze munt, welke onlangs voor het Friesch penningkabinet werd aangekocht en herinnerde daarbij aan het „Verslag aangaande een onderzoek naar archivalia, belangrijk voor de geschiedenis der Nederlanden”, door prof. dr. Blok in 1887 uitgebracht, waaruit blijkt dat de Roomsche-Koning Maximiliaan op 19 Aug. 1499 aan Hertog Albrecht vergunde het Friesche wapen te voeren. Dit wordt daar beschreven als zijnde een blauw schild, waarin twee loopende gouden leeuwen, met opgeheven staarten boven elkaar geplaatst zijn, terwijl boven en onder de leeuwen gouden blokjes zijn aangebracht.

In den loop van dezen winter werden er drie avond-bijeenkomsten gehouden. Op voorstel van den heer A. Engelsman, lid van het Genootschap, werd een proef genomen om leerlingen der hoogste klassen van gymnasium, H. B. S. en andere inrichtingen van onderwijs den toegang tot deze lezingen te vergemakkelijken.

Als eerste spreker trad prof. dr. Vogelsang uit Utrecht op, met het onderwerp: Pieter de Hoogh en Johannes Vermeer van Delft. In de inleiding zijner rede, welke door lichtbeelden werd verduidelijkt, gaf hij een kort overzicht van de wijze, waarop de Hollandsche schilders in de 15de en 16de eeuw het binnenhuis op het doek brachten; daarna deelde hij het weinige mede, dat van het leven van deze beide beroemde Hollandsche meesters bekend is en wees eindelijk op de overeenkomst en het onderscheid van hun werk: voor de Hoogh zijn zijne interieurs vol gloed en warmte hoofdzaak, terwijl de figuren daaraan ondergeschikt blijven, terwijl Vermeer zijne stille, rustige binnenhuizen, met koel licht, als omlijsting laat dienen voor de figuren, die op den voorgrond treden.

De tweede lezing werd gehouden door prof. dr. L. Knap-

pert uit Leiden, die den kerkelijken strijd behandelde, welken de hervormde predikant J. C. Wiersma in het midden der 18de eeuw tegen de verlichte denkbeelden van den doopsgezinden predikant J. Stinstra van Harlingen voerde. Naar U weet, bevat de Vrije Fries van het vorige jaar een alleraardigste schets van ds. Cuperus, getiteld: „Het leven van een Friesch predikantsgezin uit de 18de eeuw”; naar aanleiding van een drietal handschriften, nagelaten door ds. J. C. Wiersma, die van 1738—1792 als predikant te Jelsum stond. Twee daarvan bevatten huis-houdelijke aantekeningen; het derde houdt het verhaal in van Wiersma's optreden in de Synode van Bolsward van 1741 en zijne daaruit voortgevloeide verwickeling met de Gedeputeerde Staten van Friesland, waarin ook de stadhouder prins Willem IV werd betrokken. Aan de hand van dit laatste manuscript schetste prof. Knappert den toen gevoerden strijd tusschen behoud en verlichting, die met Stinstra's veroordeeling eindigde. — en liet daarbij uitkomen, hoe gemoedelijk en huiselijk het in die dagen tusschen de Hooge Overheid en den eenvoudigen predikant toeging.

Op den derden avond gaf de heer P. Sipma uit Sneek een overzicht over het Friesche tooneel, waarvan op dit oogenblik nog geene geschiedenis bestaat. Hij deelde mede, dat er vóór 1600 geen spoor van een wereldlijk of geestelijk tooneel in Friesland te vinden is; daarna zijn er sporadisch tooneelvoorstellingen gegeven, o. m. door Jan Starter's rederijderskamer „Och, mogt het rijzen!” — doch telkens werden deze, op aandrang der predikanten, verboden. Eerst aan het einde der 18de eeuw komt de tooneelspeelkunst in Friesland op, onder den invloed der staatkundige gebeurtenissen, en dan ook treft men enkele in het Friesch geschreven tooneelstukken aan. In de 19de eeuw komt de Friesche letterkunde tot grooten bloei. Wat vóór 1860 voor het tooneel werd geschreven, is meestal niet ter opvoering, maar tot lectuur bestemd geweest; daarna, wanneer de weg door de Fryske winterjoun-

nochten gebaad is, rijzen de Toanielselskippen als uit den grond op en tallooze tooneelstukken worden voor hen geschreven. Bij de voortbrengselen dezer volkskunst zal ik hier niet blijven stilstaan, daar de spreker beloofde zijne studie in de Vrije Fries te zullen publiceeren, zoodat zij U eerlang in druk zal worden aangeboden.

Het Friesch Genootschap gaf dit jaar het XXIVste deel van de Vrije Fries uit, waarin het 87ste verslag van zijne handelingen is opgenomen. Tot dit deel behoort de afzonderlijk verschenen bijdrage van den heer K. Uilkema, over het Friesche Boerenhuis, met bijbehorenden platen-atlas. De schrijver geeft daarin een geheel nieuwen kijk op den ontwikkelingsgang van het Friesche boerenhuis in de bouw- en in de greidestreek en komt tot resultaten, welke aanmerkelijk verschillen van die, welke prof. Gallee in het „Boerenhuis in Nederland” bereikte. De kennis der oude boerderijen is een belangrijke factor voor de vaststelling der stamgrenzen, daar elk volk zijn eigen huizentype bezit, waaraan het buitengewoon gehecht is. Nu echter de zuivelfabrieken zulk eene ingrijpende verandering in het boerenbedrijf hebben gebracht en de stallen langzamerhand ook worden gewijzigd, doet de invloed van den modernen tijd zich reeds sterk in den bouwtrant gevoelen en verdwijnt het oude type der boerderijen. Zoo bestaat er van de door den heer Uilkema weder ontdekte oud-Friesche greidboerderij nog slechts één exemplaar. De omvangrijke arbeid, die aan Uilkema's boekje ten grondslag ligt, moet thans derhalve dubbel worden gewaardeerd. De uitgave zou door hare onmisbare afbeeldingen die tot bewijs-materiaal dienen, te zwaar op het budget van het Genootschap hebben gedrukt, indien de heer Broekema daarvoor niet eene subsidie had weten te verwerven van den Directeur-Generaal van den Landbouw.

In het prentenkabinet is op den dag der onthulling van den gedenksteen van Waling Dijkstra eene tentoonstelling geopend van werken en handschriften van Waling-Om.

In het geheel werd het museum in het Genootschapsjaar

loopende van 1 Juli 1915 tot 30 Juni 1916, bezocht door:

7366 betalende en

± 950 niet betalende personen;

totaal ± 8316 bezoekers.

Dit cijfer steekt bij dat van het vorige jaar (± 5724 bezoekers) zoo gunstig af, omdat, waar het uitbreken van den oorlog het bezoek aan het Friesch museum in Augustus en September 1914 zeer drukte, thans de voortdoring van den krijg vele landgenooten noodzaakt hunne zomervacantie binnenslands door te brengen, wat ook aan Friesland ten goede is gekomen.

Op 1 November 1916 bedroeg het aantal:

Gewone leden	576.
Buitengewone leden	34.
Eereleden	1.
Donatrices	7.

Te zamen 618 leden.

In den loop van dit jaar verloor het Genootschap een zijner eereleden: Mr. W. J. van Welderen baron Rengers.

Van de buitengewone leden stierven: Jhr. Mr. Victor de Stuers, Johan Winkler en Dr. Tergast van Embden; — van de gewone leden bedankten er 28 en ontvielen er 10 door den dood.¹⁾

Wat de finantiën van het Genootschap betreft, beliepen de ontvangsten dit jaar f 16017.60^s
de uitgaven - 16706.47

zoodat er op den gewonen dienst een nadeelig

slot is van f 688.86^s

Het fonds voor Buitengewone Herstellingen en Amortisatie bedraagt f 2717.35^s, en het Van Eysingafonds f 31265.22.

R. VISSCHER,

Secretaresse.

¹⁾ In de Algemeene Vergadering van 3 November 1916 zijn er 101 nieuwe leden toegetreden, zoodat het aantal gewone leden thans 677 bedraagt.

Verslag van den Conservator van het Friesch Museum over het jaar 1916.

Met den 5 Juni 1916, het in functie treden van den heer H. Martin, is de ondergeteekende tot het museum in andere verhouding komen te staan, hoewel hij conservator is gebleven. Dit conservatorschap, uitgeoefend sedert het vertrek van Dr. T. J. de Boer in het jaar 1897, omvatte tot dusverre het dagelijksche beheer van het geheele museum, met uitzondering van enkele afdelingen, o. a. het indertijd door den heer Wigersma zoo uitnemend beheerde munt- en penningkabinet, dat later ook voor rekening van ondergeteekende kwam; terwijl Mr. W. A. van Sloterdijk de moderne schilderijen verzorgde en ook de porselein-afdeeling min of meer tot diens ressort gerekend werd. Tot 1 Januari 1914 was ondergeteekende bovendien bibliothecaris.

Slechts wie met dergelijk werk bekend is kan begrijpen, wat het in heeft, verplicht te zijn om alle deelen van het uitgestrekte veld van studie, waarmede de voormelde afdelingen verband houden, af en toe te moeten betreden en zich ten dien aanzien, althans eenigermate op de hoogte stellen, belangstellenden en speciale onderzoekers bij hunne aanvragen en nasporingen te helpen, te zorgen dat die afdelingen op peil blijven, en dat alles met beperkten tijd en zeer beperkte hulp.

Dit universeele, dit alles, ten aanzien van één enkele provincie, omvattende karakter van een provinciaal museum heeft echter ook zijn groote bekoring, omdat het de dingen van het verleden in hun juiste verband leert begrijpen. Op den duur komt echter de neiging tot meerdere

concentratie, de wensch ook om het ervarene samen te vatten en vast te leggen.

In het begin van het jaar 1916 heeft ondergeteekende aan het bestuur medegedeeld, dat hij van zijn taak, in den voorschreven omvang, wenschte ontheven te worden om zich — voortaan buiten bezwaar van de kas — te kunnen bepalen tot enkele afdelingen, terwijl dan het overige beheer aan eenen directeur zoude kunnen worden opgedragen. Het bestuur heeft zich hiermede vereenigd en tot directeur van het museum benoemd den heer H. Martin te Leeuwarden, terwijl ondergeteekende als zijn ressort heeft behouden:

1°. De archaeologische afdelingen, waartoe dan in het bijzonder de vondsten uit de terpen behooren.

2°. Het munt- en penningkabinet.

3°. De zorg voor de in wording zijnde boerenafdeeling, die is opgedragen aan den ondergeteekende en aan den heer Martin te zamen.

Het dagelijksche beheer van het museum wordt door den directeur en door den conservator, elk voor zijn ressort, voortaan uitgeoefend onder toezicht van de museum-commissie; waarvan ondergeteekende voorzitter en de directeur ambtshalve secretaris is. Op deze wijze kan ondergeteekende voeling blijven houden met de vroeger door hem beheerde afdelingen, die nog steeds zijne volle belangstelling hebben.

* * *

Wat de archaeologische afdeling betreft, zal ik ditmaal niet een overzicht geven van de meest belangrijke aanwinsten, doch een oogenblik belangstelling vragen voor een feit van algemeenen aard, dat met de belangen van onze afdeling ten nauwste verband houdt. In het voorjaar van 1916 is er n.l. opgericht eene *Vereeniging voor terpenonderzoek*, die zich ten doel stelt de wetenschappelijke afgraving van terpen in de provinciën Friesland en Groningen en wat daarmede samenhangt. Deze vereeniging heeft zooals reeds uit het doel blijkt een Friesch-

Groningsch karakter en de Friezen hebben dan ook een belangrijk aantal der bestuurszetels bezet. Twee leden en één oud-lid van ons bestuur, de heeren Fockema, Broekema en ondergeteekende en voorts de heer Th. van Welderen baron Rengers te Oenkerk vormen met een vijftal Groninger heeren het voorloopig bestuur der vereeniging. De statuten bepalen dat de ontgraven oudheden geplaatst zullen worden in het Friesch Museum of in het museum te Groningen, al naar gelang de vereeniging graaft in de provincie Friesland dan wel in Groningen.

De vereeniging heeft haar werk kunnen beginnen te Wierhuizen bij Appingedam, waar de leiding is toevertrouwd aan Dr. A. E. van Giffen. In aanmerking nemend dat de kosten jaarlijks op 4 à f 5000.— geschat worden, kan men zich eenigermate eene voorstelling vormen van de beteekenis van het ondernomen werk en van de bezwaren, die overwonnen moesten worden voor dat de eerste spade in den grond gestoken kon worden. Zonder de hulp van den bekenden industrieel, den heer J. E. Scholten, zou dit niet mogelijk geweest zijn, vooral nu de regeering geen bijdrage kon geven in de tegenwoordige omstandigheden. Daar de resultaten rechtstreeks voor de kennis van de terpen in onze provincie van belang zijn, veroorloof ik mij om hier gedeeltelijk te herhalen eene door mij in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 23 Oct. 1916, Avondbl. A gegeven beschrijving van:

Een bezoek aan de terp Wierhuizen bij Appingedam.

In het noordelijk gedeelte van de wierde, die daar reeds vroeger tot ongeveer A. P. werd afgegraven, op de oude onsystematische wijze, is een vierkant afgerasterd, ongeveer 50 bij 50 meter groot en daarbinnen werken een achttal gravers, waarvan sommigen bepaalde stukken zorgvuldig vlak en schoonmaken, zoogenaamd „afschuiven”, om de sporen die de bewoning daar eeuwen geleden in den maagdelijken bodem of in het oudste woonvlak heeft achtergelaten, zoo duidelijk mogelijk uit te doen komen. De eerste aanblik reeds was verrassend. Behalve putten en palen ook rechthoekig elkaar kruisende sporen van uit zoden geconstrueerde

walletjes, misschien wel resten van wanden van stallen of woningen, dingen die eerst bij verder onderzoek van 't naast gelegen terrein tot volkomen klaarheid zijn te brengen, doch die opvallen omdat ze door hun regelmatigen vorm min of meer herinneren aan de grondsporen, die voor den dag komen bij de ontgravingen van Romeinsche villa's en andere gebouwen uit den Romeinschen tijd. Zooveel regelmaat hadden wij hier niet verwacht en aardig is 't te zien hoe duidelijk de omtrek der rechtopgezette zoden nog te onderkennen is, vooral bij een geheel uit zoden opgebouwd put. De zuiver lichtgrijs getinte klei, waaruit de ondergrond bestaat, werkt uitnemend mede om de oude cultuursporen terug te doen vinden. De donkere vulling der paalgaten, de genoemde walletjes, de bredere sporen uit latere perioden, de randen der putten alles teekent zich met scherpe omlijning duidelijk af in de zuiver afgeschoven grijze klei als ware het niello, geïncrusteerd in blank metaal. Typisch is het nauwkeurig verzamelen der vondsten. Daarvoor is het terrein als het ware verdeeld in vakken van drie bij drie meter, soms zelfs van kleineren omvang en al die vakjes zijn genummerd, een nummer dat ook voorkomt op een der kleine manden, waarin de vondsten vergaard worden. In hoofdzaak zijn het hier scherven van oud-Friesch vaatwerk, dat veelvuldig voorkomt. De keet bergt reeds een zestigtal manden vol scherven, die een globale dateering mogelijk maken, waarover wij hier niet willen uitweiden. Alleen nog iets over een 15-tal palen, die dicht bij elkaar voor den dag kwamen en als vanzelf het paalwoningvraagstuk op het tapijt brachten. Vroeger zou de beteekenis van dergelijke palen moeilijk, zoo niet onmogelijk zijn vast te stellen. Hier wordt echter elke paal gestut en zorgvuldig tot de punt ontgraven. Nu blijkt dat niet alle bij elkaar behooren, sommige ingeslagen werden toen het terrein reeds op den bodem bewoond werd. De leider zal de zaak wel nader uiteenzetten, maar interessant was het zeker te zien hoe dergelijke vraagstukken hier met zekerheid kunnen werden opgelost.

Wat er in dit late seizoen gegraven is, was slechts een proefgraving, die dezer dagen beëindigd wordt. In het volgende jaar komt het nog bewaarde hooge middenstuk der terp aan de beurt.

Wat de aanwinsten betreft kan ditmaal worden verwezen naar de lijsten.

Het museum werd in het afgelopen genootschappelijke

jaar uitstekend bezocht. In het bijzonder zij hier vermeld het bezoek van Z. K. Hoogheid Prins Hendrik der Nederlanden, dat in hoofdzaak de verzameling Bisschop gold, waar ik de eer had zijn Z. K. H. rond te mogen leiden.

De Conservator,

Mr. P. C. J. A. BOELES.

DE VOORNAAMSTE AANWINSTEN DER
ARCHAEOLOGISCHE VERZAMELINGEN EN VAN HET
MUNT- EN PENNINGKABINET.

Januari 1916—Januari 1917.

I. **Opgegraven voorwerpen, meerendeels uit de terpen
in de provincie Friesland.**

- CXLI. **Achlum**, Boltaterp onder.
No. 17—25 Heft van been, cilindervormig, versierd met vischgraatornament en cirkels met centraalpunten (24), geometrisch versierde scherf met witte vulling (22), geïmporteerd Karolingisch kruikje met plat oor, versierd met roodbruine verfstrepen (20).
- XX. **Cornjum**, terp waar de kerk op staat.
243—261 IJzeren beslag van een spade. Randscherf van een fraaie versierde, zwarte Saksische urn (249). Scherven van geïmporteerd Karolingisch vaatwerk met opgelegde ornamentbanden (248). Kraal van barnsteen (260).
Diverse scherven van een donker grijze, hard gebakken pot, die versierd is met twee banden van ingedrukte rechthoekjes, waartusschen gegolfde lijnen (147). Vroeg Karolingisch.
- CI. **Ferwerd**, Burmaniaterp.
1335—1430 Onder meer: twee bronzen naalden, die aan

weerszijden gaffelvormig gesplitst zijn en dienden om netten te breiden. Lang 14.8 en 13.3 M. Dergelijke reeds te Hofheim. Zeven scherven van terra-sigillata.

Schoen of sandaal van één stuk leder (1421) vrij wel gelijk aan een exemplaar uit een terp te Hallum, afgel. Catalogus 1909, pl. V n°. 362.

Diverse scherven van geïmporteerd Karolingisch vaatwerk.

Smalle speerpunt van ijzer, lang 40 cM. (1388).

Onversierde riemtong van brons (1391). Scherf van een kommetje van 4e eeuwsch terra-sigillata, met radstempelornament (1405).

CXLV Ferwerd, terp Foswerd.

- No. 70—149 De voorwerpen uit deze terp zijn gedeeltelijk afkomstig van de bewoners van het klooster Foswerd. Een scheiding is niet zuiver door te voeren. Twee bronzen naalden om netten te breiden (139 en 149), zie ook bij n^o. Cl. Platte, doorboorde, beenen speelschijf (?) uit den kloostertijd, waarin aan den eenen kant met kapitaal romaansch lettertype gegrift is: T H I A I R E. Aan de andere zijde: T h l. Diam. 4.1 cM. (147).

CXXXII Franeker, terp „Groot Lankum” (nos. 245 en 246 der terpenkaart).

- 2—16 Helft van een bijna rechthoekige beenen kam, waarvan de dekplaat versierd is met halfbogen. Waarschijnlijk Karolingisch. Thans lang 11.7 cM., breed 5.2 cM. (7). Oesterschelp, geheel plat, fraai radiaal geribd (16). Verguld (?) cilindervormig kraaltje (12); dito, zwart en geel (132).

CXI Hallum, terp op Jousumburen (100).

- 119—132 Twee groote, oorlooze, vóór-Karolingisch Friesche potten (119 en 120).

CXXXIX Holwerd, terp bij het station.

- 9—30 Schaatsen van been, bolpotten enz.

CXLVI Kimsward, terp te

- 1—4 Vier vóór-Karolingisch Friesche twee-oorenpotten.

CXXVI Midlum, terp „Middelstein”.

- 6—12 Plat convex, doorboord beenen schijfje, straal-

- gewijs versierd met zes uitgespaarde zigzaglijnen. Diam. 4.5 cM. (9).
- XXVIIIbis **Oosterbeintum** (n°. 87), terp te
No. 187—226 Zes scherven van terra-sigillata. Versierd Saksisch urntje op voet, hoog 11 cM., met verticale ribbels, omstreeks 5e eeuw (190), alsvoren, in den vorm van een vaasje (191), groote onversierde Saksische brandurn, met wijde opening (206). Deze drie urnen komen overeen met die uit de Saksische grafvelden uit Hogebeintum en Beetgum.
- CXLVII **Vechten**, provincie Utrecht.
- 1 Fragment van rand en buik van een versierde kom van terra-sigillata (vorm. Drag. n°. 37). Waarschijnlijk Gallisch fabrikaat. Thans hoog ongeveer 8 cM., br. 11 cM.
 - 2 Voetje van terra-sigillata met stempel O SILVI. Deze twee stukken werden begin 1916 door een militair gevonden. Geschenk van N. N.
- CXLIV **Wijnaaldum**, terp „Voorrijp”.
43—55 Diverse scherven van terra sigillata. Zie hiervoren »*Friesland in den Rom. tijd*” blz. 120 n°. 12. Voet van een romeinsche vaas of kruik, bruin geverfd, met zwarte banden. Diam. bodem 5 cM., thans hoog 4.6 cM.

II. Aanwinsten van het munt- en penningkabinet.

- A 1327 Halve obaal van de abdij St. Bertin à Saint-Omer. Zilver, 0.275 gr. Gevonden in Friesland en afgebeeld door S. Wigtersma Hz. in zijne „Eenige aanteekeningen over de Ned. in het bijzonder over de Friesche Muntgeschiedenis” Tijdschrift jr. 1906, fig. 37. Afkomstig van de veiling der verzameling Wigtersma.
Geschenk van den heer A. O. van Kerkwijk te 's Gravenhage.
- 1839 1481. Stichtsche (?) stuiver van de stad Deventer. Fraai exemplaar. Zie een dito bij v. d. Chijs XII, 20. Het door v. d. Chijs afgebeelde exempl. was blijkbaar afgesleten. Het schildje van het Oppersticht in het hart

- van het kruis op de keerzijde, dat op deze stuivers steeds voorkomt, is n.l. op dat exempl. niet meer zichtbaar. Zeldzaam. Gevonden in de kerk te Jelsum onder de plankenvloer. Vgl. een dito van 1492 bij van Kerkwijk, Bulletin Ned. O. Bond, 1916, blz. 246.
- 1336 1500. Dubbele stuiver van Hertog Albrecht van Saksen als Gubernator Frisiae. Zie mijne beschrijving van dit vroeger onbekende type in het „Jaarboek voor munt- en penningkunde”, 1916: *Over een onbekende Friesche munt van Albrecht van Saksen en den oorsprong van het Friesche wapen.*
- 1337 1677. Koperen gildepenny. Op de v.z. staat: Anno 1677 Hindrick Eelkes, rondom een veld waarin een groote A met de kleinere letters H. E. Keerzijde: een gekroonde hamer, geflankeerd door twee bijtelvormige voorwerpen.
Ontvangen door bemiddeling van Mr. R. A. Fockema te Leeuwarden.
- 1338 Driekantig loodje met de letters A K naast het wapen van Harlingen en het jaartal 1781. Gevonden in baggerspecie te Sloten.
Geschenk van den heer H. Hattink, arts te Wijckel.
- 1335 Plaquette met buste portret van den heer G. M. Kam, door J. C. Wienecke, 1916. Brons.

Doosje met weegschaal en muntgewichten. Op het gedrukte adres staat: Recht Abgezogene Waagen und Gewicht macht Meister Jacob Grevenberg Waagenmacher wonhaft zu Cöllen unter Helmslager. Met de pen is ingevuld het jaartal 1749. Algem. inventaris n°. 1930.
Geschenk van den heer Th. van Welderen baron Rengers.

De Conservator,
Mr. P. C. J. A. BOELES.